

**SOBRE LES POSSIBLES VARIANTS
DE LA GLOSSA DE JOAN PUJOL
D'ALS FATS COMAN TOT QUAN SERÀ DE MI
D'AUSIÀS MARCH**

INTRODUCCIÓ.

El poeta mataroní Joan Pujol és un dels casos més representatius de la influència d'Ausiàs March en la lírica catalana del període que s'ha vingut anomenant Decadència. El seguiment de l'obra d'Ausiàs March, en el segle XVI, va tenir distintes etapes que foren marcades per la impressió de l'obra marquiana, primer les edicions de 1543 i 1545 a Barcelona i més tard la de 1560 dedicada a Folch de Cardona. Personatges com Joan Boscà o Lluís Joan Vileta van contribuir a la divulgació de l'obra de March, la qual va deixar una forta empremta al món cinc-centista. Així, si els madrigalistes Joan Brudieu i Pere Alberch Vila van musicar diversos poemes d'Ausiàs March, poetes com Pere Serafí o Joan Pujol mostren clares empremtes de l'obra marquiana. A més, a banda de dedicar un sonet *A la immortalitat de mossèn Ausiàs March, poeta català* en el cas de Serafí o d'expressar la *Visió en somni* que va tenir d'Ausiàs March en Joan Pujol, ambdós poetes van glossar versos de composicions de March: Pere Serafí glossà enginyosament *Lo viscaí que es troba en Alemanya* (Cant CI de March), i Joan Pujol va glossar versos de *Qui no es trist, de mos dictats no cur* (Cant XXXIX de March), d'*A mal estrany és la pena estrangera* (Cant XLIX), de *Puis que sens tu, algú a tu no basta* (Cant CV) i d'*Als fats coman tot quant serà de mi* (Cant LXXIV). I és de les possibles variants d'aquesta darrera glossa de les quals parlarem.

LA GLOSSA D'EN PUJOL.

La glossa d'*Als fats coman tot quant serà de mi*, va ser impresa el 1573 junt a les altres gloses de poemes d'Ausiàs March, formant part de l'obra de Joan Pujol *La singular i admirable...* (1). Així doncs, la glossa va ser escrita amb anterioritat al 1572, car aquest any Pujol el devia emprar en la redacció de *La singular...*. Si considerem que les gloses podien haver estat escrites conjuntament amb la *Visió en somni*, formant un cos temàtic unitari, podem situar cronològicament la seva redacció entre 1562 i 1571, donades les referències a la intervenció de Lluís Joan Vileta en el Concili de Trento de 1560 que apareixen a la *Visió en somni*. Per tant, el més lluny que podem situar la data de redacció de les gloses és pels volts de 1562.

A banda del text de la versió impresa el 1573, conservat a la Biblioteca de Catalunya i en un altre exemplar a la de l'Escorial, ens ha pervingut un altre exemplar de la mateixa versió, amb algunes variants, en el manuscrit conservat a la Biblioteca Mazarina de París. Hi ha, però, una possible tercera variant de la glossa que forma part d'una carta que Joan Pujol va escriure, adreçada als seus amics els canonges Gabriel Reixac i Jaume Solà de la catedral de Vic, el 20 de novembre de 1585 i que es conserva a la Biblioteca Episcopal de Vic (2). Aquesta variant, però, no seria completa, car es tracta només de dues estrofes.

La versió coneguda, sencera i impresa el 1573, és formada per 8 estrofes de 8 versos decasíl·labs amb cesura i accent a la quarta síl·laba i una tornada de 4, amb una rima oxítona que segueix l'esquema ABBA CDDC, metre en la més pura tradició medieval i de clara influència ausiàsmarquiana.

Entrant ja en el contingut, és ben clar que malgrat la bona intenció d'en Pujol en fer assequible la comprensió de l'obra de March, no va ser res més que una bona intenció. El poema de March, de lectura obscura a l'època, no va ser interpretat per Pujol de la manera més adient i, d'altra banda, el seu discurs glossador no va aportar pràcticament cap aclariment al poema de March.

El Cant LXXIV de March que glossa Pujol, forma part de la sèrie de trentacinc poemes que porten el senyal *Llir entre cards*, escrits probablement entre els anys 1435-1438. En aquest cant, el poeta exposa que ha gaudit d'un amor correspost amb la dama: *Passà lo temps que fui d'amor content* (vv.25), però que aquesta, finalment, l'ha decebut pel tipus d'amor de la dama: *Jo fui content de sos mals sens los béns* (vv.30). Ara, el seu interior està lluitant en decidir el predomini de l'amor foll i del qual, en la seva teoria amorosa, esdevindrà l'amor honest: *si al voler governa l'apetit* (vv.52). Aquesta situació el porta a estar descontent de tot el que pot fer, a un estat de tristesa i desencís, a la desorientació; un fet que el fa encomanar-se a l'atzar del destí car està privat de poder elegir-lo: *Als fets coman...* (vv.1), i, sobretot, a voler abandonar aquest amor imprecant-lo perquè el deixi: *Oh tu, amor,... ix fora mi* (vv.33-37) i *Lleixa vassal qui no et vol per senyor!* (vv. 38). El poeta es turmenta pensant el que hauria pogut ser i no és i només es delecta mentre no pensa el que podria fer la dama: *Llir entre cards, gran és lo meu delit / mentre no pens lo que porieu fer* (vv. 49-50). Aquesta situació l'ha deixat sense nord degut al debat que té el seu enteniment amb el *voler del cos*, l'*amor foll*, i no gosa determinar la raó d'un o l'altre: *determenar llur debat clar no gos* (vv.23). A la darrera estrofa albira com a única sortida a la seva situació la correspondència de la dama: *...si ab cor molt ardit / la que jo amb per mi passa lo mal* (vv. 45-46).

Per la seva banda, la glossa d'en Pujol, que en l'últim vers de cada estrofa en reproduïx un de la primera del cant de March, en la primera estrofa, amb una imatge marina, ens situa en la idea de camí a la deriva i cap a la perdició malgrat ser home d'experiència i saber, però que es troba sense eines amb què sortir-se'n. Per això, s'abandona al desig de l'atzar. Insisteix en la segona estrofa en el fet

de la seva experiència en el passat i la confusió en què es troba en el present i que li provoca desconèixer la raó. El darrer vers de l'estrofa és el segon del cant de March. En la tercera estrofa, afirma que en el seu estat de confusió no té manera de recuperar el seny perdut. En els quatre darrers versos exposa la seva situació vital amb una imatge amb força: el poeta és al punt de la mort i estoicament espera el moment que es desencadeni la fi. Acaba l'estrofa reproduint el tercer vers de March.

La quarta estrofa reprèn novament el tema del record de com era i sent por davant la consciència de com és ara. El darrer vers és el quart de March. L'estrofa que segueix, no fa que insistir de nou en la dificultat en retornar a la situació original, però ara, finalment, és conscient que ja no podrà retornar-hi. I a l'estrofa sisena, exposa la seva desorganització mental que li fa prendre decisions perjudicials. El darrer vers es correspon al cinquè i sisè de March per a cada una de les estrofes.

A la setena, amb la imatge del captiu que segueix en tot la voluntat del seu senyor per por de mals pitjors, mostra la seva situació actual fent-nos evident que és captiu de l'Amor. Es turmenta preguntant-se perquè no pot tornar enera i en canvi ha d'anar cap allà on no vol ser portat. Com en les anteriors estrofes, en aquesta, el darrer vers es correspon amb un de March, ara el setè.

A la darrera de les estrofes, malgrat no trobar cap sortida a la seva situació, afirma que encara és a temps de resoldre els seus mals i espera trobar una solució per petita que sigui. Es turmenta dient que ara busca una sortida després d'haver-la perduda i es troba descontent de tota acció que emprengui. La darrera estrofa és la novena de March.

A la tornada, invoca el fals amor que el té captiu, i malgrat no disposar d'elements per abandonar el seu engany és optimista i diu que si escapa als seus paranys ja no creu que mai pugui tornar a caure-hi.

CONSIDERACIONS.

Si hi ha alguna coincidència entre Pujol i March, és tan sols en el fet de la ment turmentada per l'amor. La gran diferència és la causa d'aquest turment. Si per a March els seus dubtes i neguits vénen donats per la lluita interior entre l'*amor honest* i l'*amor foll*, d'una banda, i la no correspondència de la dama, d'una altra, per a Pujol el turment prové del fet d'haver caigut en mans d'un *fals amor*. Tota l'exposició d'en Pujol gira a l'entorn de la descripció del seu estat d'alienació i no aporta elements ni raons que puguin aclarir els grans eixos de la teoria amorosa que ja comencen a aparèixer en la composició de March.

El mataroní, fins i tot, complica la comprensió del seu propi text quan intenta donar aclariment a la comparació que fa March entre el seu estat mental i l'home paralític (vv. 9-16), i escriu una estrofa obscura i recargolada (vv. 33-40) que posa més entrebancs, si és que n'hi havia, a la comprensió de l'estrofa de March.

Pujol només ha entès l'estat de confusió mental del poeta i el rebuig a un tipus d'amor. No ha entrat a considerar els elements que la causen ni el per què del rebuig. O potser és que només li interessava aquesta situació turmentada i el rebuig de l'amor.

Quant als aspectes formals, l'obra d'en Pujol hauria estat veritablement original i nova si ens hagués presentat almenys un sonet, com ja feien autors coetanis com Pere Seraffi, i no pas composicions tan amarades de medievalisme amb els tradicionals versos decasil·làbics.

LA VARIANT DE VIC.

Com ja hem apuntat, hi ha tres possibles variants de la glossa d'*Als fats coman...*: el manuscrit de París (A), l'edició de Barcelona (B), i la variant fragmentada del text de Vic (C). I és d'aquesta darrera de la qual ens ocupem.

Aquesta versió és formada per dues estrofes de 8 versos decasil·làbs amb cesura i accent a la quarta síl·laba, amb una tornada de dos versos apariats. La rima és oxítona i segueix l'esquema ABBA CDDC EE. Només la segona estrofa de la versió C té una coincidència amb la setena de les versions A i B. La primera estrofa és inèdita i cap dels seus versos apareix a les altres versions.

La influència de March és prou evident, a banda del fet mateix de tractar-se d'una glossa d'un cant d'aquell, arribant fins i tot a la reproducció quasi literal de versos de March. Els dos primers versos de la primera estrofa d'en Pujol són molt semblants al primer i tercer del Cant CXI de March:

*Com qui forçat se'n va lluny de sa terra
dexant los bens, i la muller i fills*
(Pujol, text C, vv. 1 i 2)

*Aixi com cell qui es parteix de sa terra
...
deixant amics e fills plorant entorn*
(March, Cant CXI, vv. 1 i 3)

Però aquesta idea del desterrament forçat, a més entra en la més pura tradició: Guilhem de Peitieu, en la seva composició *Pos de cantar m'es pres talenz*, ens aporta la mateixa idea:

*Qu'era m'en irai en eisil;
en gran paor, en gran peril,
en guerra laisserai mon fil; (3)*
(Peitieu, II estrofa, vv. 5-7)

La segona estrofa del text C, és la que ens fa relacionar aquesta composició amb la glossa d'*Als fets coman...* dels textos A i B. La correspondència és entre els cinc primers versos.

Si comparem aquests versos en les tres versions, observarem que C és més coincident amb A que amb B. Això ens fa pensar que Pujol reaprofitaria els versos de la setena estrofa de la glossa a partir del manuscrit original A, que en aquells moments estaria en el seu poder, i que en aquesta reelaboració prescindiria del text imprès el 1573.

El fet que aquesta versió formi part d'un text datat el 1585 i les diferències amb les altres variants, ens fa intuir que es tracta d'una reelaboració de l'original redactat el 1562. Aquesta reelaboració no seria fruit, però, d'un interès de l'autor en revisar la seva obra, sinó que més aviat seria motivada per la intenció d'en Pujol d'escriure una carta a uns amics. Es tracta, doncs, d'una composició de circumstàncies i per això només és formada per dues estrofes.

Quant al tema desenvolupat en aquesta variant no té res a veure amb el de la glossa. En C, Pujol exposa el seu neguit per veure's separat dels seus amics amb comparances a una situació d'exili forçat. Un neguit que serà perdurable fins que no es trobi amb els seus companys. A la segona estrofa acata la decisió, que sembla haver-se-li imposat, de marxar del costat dels amics en l'espera d'altra sort. A la tornada mostra, amb cert patetisme, l'esperança del retrobament amb els companys. Així doncs, malgrat la coincidència de versos, es tracta de dues composicions amb temàtica diferenciada.

Pujol volia il·lustrar la seva carta amb textos poètics i quan aquests són en català no són composicions originals, sinó que recorre a textos escrits més de vint anys abans, adaptant-los a les necessitats del moment. És tot al contrari del que succeeix quan els textos poètics són en castellà, que són nous i elaborats per a l'ocasió.

Per què Pujol prefereix treballar en la creació de noves composicions en castellà i no en català? És, potser, per què ja ha decidit escriure en castellà i abandonar la seva llengua que fins llavors havia utilitzat? No s'ha establert (4), encara, la datació de les seves obres en castellà. Sabem que la darrera obra que va escriure és del 1603, i que ho féu en castellà (5). La darrera obra en català que sabem amb seguretat quan va ser escrita és del 1583 (6). Així doncs, hi ha una coincidència cronològica entre la darrera composició catalana i la reelaboració de la glossa de Vic, que podria marcar l'inici de la producció en castellà d'en Pujol. Potser, en l'espera d'una datació confirmada, a partir d'aquest moment, Pujol escriuria la seva *Historia llamada viaje del hombre* que aniria seguida de la seva producció d'obres de caràcter religiós i popular també en castellà, deixant de banda el català, o potser compartint el seu ús en aquelles obres de caràcter menor com vides de sants i obres espirituals i morals. El que és més clar és que Pujol no va escriure cap més obra de més grans proporcions en català, com fins llavors havia fet.

VARIANT O REAPROFITAMENT DE VERSOS?

D'un total de vint versos, cinc són reaprofitats d'una composició anterior i dos són pràcticament copiats d'un altre autor. És a dir, més d'una quarta part de la composició no és original o nova. Donat el caràcter de poema de circumstàncies, es pot afirmar que es tracta d'una composició irrellevant, sense noves aportacions i que ha aprofitat versos escrits anteriorment, però no pas amb la intenció de revisar el primer poema i reelaborar-lo. Es tracta, doncs, de dues obres diferenciades: la glossa d'*Als fets coman...*, i el poema de circumstàncies *Com qui forçat...* .

Aquesta composició és una mostra, com tota l'obra del matoroní, de la influència marquiàna a l'època, però en el cas d'en Pujol, ens confirma que aquesta influència el portà a l'extrem de parafrasejar o copiar versos sencers. A més aquesta composició és indicativa d'un canvi d'actitud del poeta respecte a la llengua emprada en les seves composicions, encara que no ha de ser radical l'adopció o abandonament d'una d'elles. El que sí queda clar és que en aquest moment Pujol va accentuar molt més la seva producció en castellà.

Jaume Vellvehí i Altimira

NOTES.

- 1.- PUJOL, Joan. *La singular y admirable victoria que, per la gràcia de nostre senyor Deu, obtingue el serenissim senyor don Joan d'Austria de la potentissima armada turquesca*, Barcelona 1573. Edició en facsimil, Barcelona 1971.
- 2.- Per a més informació sobre el contingut de la carta, vegeu VELLEVEHÍ i ALTIMIRA, Jaume: *Joan Pujol i la seva obra: Estat de la qüestió*, a *VII Sessió d'Estudis Matoronins*, maig 1990, Mataró 1991, p. 73-85. I per al text íntegre, PUJOL, Joan: *Una carta literaria a Ausa*, núm. 39. Vic, 1962.
- 3.- Doncs ara me n'aniré al desterrament: / deixaré el meu fill amb gran / temença, en gran perill i en guerra... RIQUER, Martí: *Los trovadores. Historia literaria y textos*. Vol. I, p. 139-140. Barcelona 1975.
- 4.- Avui encara no s'ha editat ni estudiat l'obra en castellà del poeta matoroní.
- 5.- *Llores del glorioso San Raymundo de Peñafort*. Per a més informació vegeu VELLEVEHÍ... *Op. cit.*
- 6.- Es tracta de la composició amb la qual va participar al certamen poètic en honor de la Concepció de la Verge Maria a Barcelona, celebrat el 1583-1584.

APÈNDIX 1. VARIANTS DE B EN A

- v. 2 ...timó, la vela i rem.
3 de son morir molt prop té los extrems.
4 puix, sens ormeig, saber molt poc li val.
5 abandonat navega lo mesquí.
6 ...on lo volran portar.
7 així me en pren, puis no em vull governar.
9 Molt poc temps ha que em veia tan expert.
10 que, qui m'hagués d'algun cas argüit.
12 que en tot cas prim...
13 mas ara em veig...
14 que mai segueisc...
19 faç com lo foll...
20 que estima tant...
22 de mort al coll, esperant l'estret pas.
23 ...i força tot compàs.
27 i quant més cruix i major és mon plant.
30 ... perquè no vull ni gos.
31 vaja, doncs, ell...
37 per ço tem molt que em puga mon saber.
38 restituir on primer me deixà.
39 i dic així, perquè em deseparà.
42 pensant saber ab què porà guarir.
43 ...allò que el fa morir.
44 causa-ho lo mal...
45 jo som aqueix qui em veig embarassat.
46 per a tirar per mi lo profitós.
47 pens elegir i prenc lo més danyós.
50 segueix en tot...
52 perquè es pot fer un jorn ésser remut.
53 ...en tal cuita posat.
54 ...a on me vol portar.
55 ab gran espant no vull atràs tornar.
61 e si per cas acert algun sender.
62 que sia bo per tant de mal fugir.
63 ...i après lo vull seguir.
67 mas, si jo escap...

APÈNDIX 2. VARIANTS DELS VERSOS COINCIDENTS EN C.

- v. 49 Com en A i B.
50 Com en A. En B: en tot segueix...
51 Com en A i B.
52 perquè un jorn, espera ser remut. En A: perquè es pot fer un jorn ésser remut. En B: e confiant que pot ésser remut.
53 jo som aquex, esperant nova sort. En A: així som jo en tal cuita posat. En B: així som jo en tal extrem posat.